

■ 29η Μαΐου: Μνήμη Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως

«Ἡ Ὀρθοδοξία Συντηρεῖ τὸ Πολύτιμο Αἶσθημα τοῦ Μυστηρίου!»

Συνέντευξη τοῦ Σερ Στήβεν Ράνσιμαν

Ράνσιμαν (Runciman), σερ Στήβεν
(Τζαίηρς Κόχραν Στίβενσον) (1903-2000)*.

«Ἄγγλος βυζαντινολόγος. Γιὸς τοῦ ὑποκόμη Ράνσιμαν, σπούδασε ὡς ὑπότροφος τοῦ Βασιλιᾶ Γεωργίου Ε' στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἦτον καὶ κατόπιν στὸ Trinity College τοῦ Κάιμπριτζ, ὡς μαθητῆς τοῦ διάσημου ἱστορικοῦ Τζ. Μπ. Μπιούρυ, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 1932 ὡς τὸ 1938 διατέλεσε λέκτορας τοῦ ἰδίου Πανεπιστημίου. Τὸ 1940 διορίστηκε ἀκόλουθος τύπου στὴ βρεταννικὴ Πρεσβεΐα τῆς Σόφιας, τὸν ἐπόμενο ὅμως χρόνο, λόγῳ τοῦ Πολέμου, ἀναγκάστηκε νὰ μετακινηθεῖ στὸ Κάιρο. Ἀπὸ τὸ 1942 ὡς τὸ 1945 χρημάτισε καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ δύο ἐπόμενα χρόνια, ὡς τὸ 1947, ὑπῆρξε διευθυντῆς τοῦ Βρεταννικοῦ Συμβουλίου στὴν Ἑλλάδα. Χρημάτισε πρόεδρος τοῦ Βρεταννικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἀγκυρας καὶ τοῦ Ἑλληνο-

Αγγλικοῦ Συνδέσμου (1951-67) καὶ ἀνακηρύχθηκε ἐπίτιμος διδάκτορας σὲ πολλὰ ἀμερικανικὰ καὶ εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐκείνου τῆς Θεσσαλονίκης. Εἶναι μέλος τῆς Βρεταννικῆς Ἀκαδημίας

καὶ ἐπίτιμος ἐταῖρος τοῦ Trinity College τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καίμπριτζ. Τὸ 1958 τιμήθηκε μὲ τὸ τίτλο τοῦ ἱππότη (sir). Ἔχει ἐπίσης τιμηθεῖ καὶ μὲ τὸ ἑλληνικὸ παράσημο τοῦ Φοίνικα.

Παραγωγικὸς συγγραφέας, ὁ Ράνσιμαν ἔγραψε πλῆθος βιβλίων καὶ ἄρθρων, ποὺ καλύπτουν εὐρύτατους τομεῖς τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ τῆς Μεταβυζαντινῆς περιόδου. Πρῶτο αὐτοτελές του δημοσίευμα εἶναι: Ὁ αὐτοκράτορας Ρωμανὸς Λεκαπνὸς καὶ ἡ βασιλεία του (The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign, 1929). Ἀκολούθησαν: Ἡ πρώτη Βουλγαρικὴ αὐτοκρατορία (The First Bulgarian Empire, 1930), Ὁ μεσαιωνικὸς μανιχαῖος (The Medieval Manichee, 1947) καὶ τὸ τρίτομο ἔργο του Ἱστορία τῶν Σταυροφοριῶν (A History of the Crusades, 1951-54), ποὺ συγκαταλέγεται πλέον στὰ κλασικὰ ἔργα τῆς ἀγγλικῆς ἱστοριογραφίας. Μὲ συναρπαστικὸ ἀφηγηματικὸ ὕφος ὁ Ράνσιμαν περιγράφει σ' αὐτὸ τὴ σταδιακὴ διείσδυση τῆς Δύσης στὴν ἀραβικὴ καὶ βυζαντινὴ Ἀνατολή. Οἱ Σταυροφορίες εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη του, ἡ πλέον ρομαντικὴ περιπέτεια τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης καὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀρχὴ τῆς νεότερης ἱστορίας καὶ τὴ βασικὴ αἰτία τῆς μετατόπισης τοῦ κέντρου τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὴ Δύση. Τὰ ἐπόμενα ἔργα του ἀναφέρονται κυρίως στὴν τελευταία περίοδο τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἀλλὰ καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας: Ὁ Σικελικὸς ἔσπερινος (The Sicilian Vespers, 1958), Ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης 1453 (The Fall of Constantinople 1453, 1965), Ἡ μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰμαλωσίᾳ (The Great Church in Captivity, 1968), Ἡ τελευταία βυζαντινὴ ἀναγέννηση (The Last Byzantine Renaissance, 1970) καὶ Μιστράς (Mistra, 1980). Τέλος, στὸν εὐρύτερο τομέα τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἰδεολογίας καὶ τῆς θεολογίας τοῦ Βυζαντίου ἀναφέρονται τὰ ἔργα του: Ἡ Ὀρθόδοξη ἐκκλησία καὶ τὸ κοσμικὸ κράτος (The Orthodox Churches and the Secular State, 1972), Βυζαντινὸς ρυθμὸς καὶ πολιτισμὸς (Byzantine Style and Civilization, 1975) καὶ Ἡ βυζαντινὴ θεοκρατία (The Byzantine Theocracy, 1977).

* * *

«Ἡ Ὀρθοδοξία Συντηρεῖ τὸ Πολύτιμο Αἶσθημα τοῦ Μυστηρίου!»**

■ Πῶς νοιώθει ἓνας ἄνθρωπος ποὺ ἀσχολεῖται τόσα χρόνια μὲ τὸ Βυζάντιο; Κουραστήκατε;

Δύσκολο νὰ ἀπαντήσω. Τὸ ἐνδιαφέρον μου ποτὲ δὲν ἐξανεμίστηκε. Ὄταν ἄρχισα νὰ μελετῶ τὸ Βυζάντιο, ὑπῆρχαν πολλοὶ λίγοι ἄνθρωποι σ' αὐτὴ τὴ χώρα (σ.σ. τὴ Μεγάλῃ Βρετανία) ποὺ

ένδιαφέρονταν, ἔστω καὶ ἐλάχιστα γιὰ τὸ Βυζάντιο. Μ' ἀρέσει νὰ πιστεύω πὼς «*δημιούργησα*» ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ Βυζάντιο. Αὐτὸ ποὺ μὲ ἱκανοποιεῖ, ἰδιαίτερα σήμερα, εἶναι ὅτι πλέον ὑπάρχουν ἀρκετοί, πολλοὶ καλοὶ ἐκπρόσωποι (σ.σ. τῆς σπουδῆς τοῦ Βυζαντίου) στὴ Βρετανία. Μπορῶ νὰ πῶ ὅτι αἰσθάνομαι πατρικὰ ἀπέναντί τους. Εἶμαι εὐτυχής, λοιπόν, ποὺ ἐπέλεξα τὸ Βυζάντιο ὡς τὸ κύριο ἱστορικό μου ἐνδιαφέρον.

■ *Κι ἦταν ἐλκυστικὸ γιὰ σᾶς ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια;*

Πιστεύω πὼς κάθε γεγονός τῆς ἱστορίας, ἂν ἀρχίσεις νὰ τὸ μελετᾷς σὲ βάθος, μπορεῖ νὰ γίνει συναρπαστικό. Τὸ δὲ Βυζάντιο τὸ βρίσκω ἐξαιρετικά συναρπαστικό, γιὰτὶ ἦταν ἕνας αὐθύπαρκτος πολιτισμός. Γιὰ νὰ μελετήσεις τὸ Βυζάντιο, πρέπει νὰ μελετήσεις τὴν τέχνη, νὰ μελετήσεις τὴ θρησκεία, νὰ μελετήσεις ἕναν ὀλόκληρο τρόπο ζωῆς, ποὺ εἶναι πολὺ διαφορετικὸς ἀπὸ τὸ σημερινό.

■ *Καλύτερος ἢ χειρότερος;*

Κοιτάξτε... στὸ Βυζάντιο εἶχαν ἕναν τρόπο ζωῆς ποὺ ἦταν καλύτερα δομημένος. Ἄλλωστε, ὅταν ἔχεις ἔντονο θρησκευτικὸ συναίσθημα, ἡ ζωὴ σου «*μορφοποιεῖται*» κι εἶναι πολὺ πιὸ ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ τὴ σημερινή, ὅπου κανεὶς δὲν πιστεύει σὲ τίποτε ἀρκετά.

■ *Ἄρα ἦταν μία θρησκευτικὴ Πολιτεία;*

Ἦταν ἕνας πολιτισμός, στὸν ὁποῖο ἡ θρησκεία ἀποτελοῦσε μέρος τῆς ζωῆς.

■ *Καὶ στοὺς ἐνδεκα αὐτοὺς αἰῶνες;*

Νομίζω ὅτι ὁ κόσμος μιᾶ γιὰ τὸ Βυζάντιο λὲς καὶ παρέμεινε τὸ ἴδιο, ἕνας πολιτισμὸς ἀμετάβλητος κατὰ τὴ διάρκεια ὅλων αὐτῶν τῶν αἰώνων. Εἶχε ἀλλάξει πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος του, ἂν καὶ κάποια συγκεκριμένα βασικὰ στοιχεῖα κράτησαν σὲ ὅλη τὴ διάρκειά του, ὅπως τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα. Μπορεῖ νὰ διαφωνοῦσαν γιὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἀλλὰ πίστευαν ὅλοι, κι αὐτὸ τὸ αἶσθημα εἶναι μόνιμο. Ὁ σεβασμός, ἡ ἐκτίμηση στὶς τέχνες, ὡς ἐκεῖνες ποὺ εὐχαριστοῦν τὸ Θεό, κι αὐτὰ διατηρήθηκαν. Κι ἔτσι, παρ' ὅτι οἱ μόδες ἄλλαζαν, ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση ἄλλαζε, οἱ πολιτικὲς καταστάσεις ἄλλαζαν, ὑπῆρχε μιὰ ἀκεραιότητα, πολὺ ἐνδιαφέρουσα μέσα στὸ σύνολο.

■ *Μιλᾶμε γιὰ θρησκεία καὶ ἠθική. Τὸ Βυζάντιο πολλοὶ τὸ θεωροῦν μία περίοδο πολέμων, δολοφονιῶν, δολοπλοκιῶν, «βυζαντινισμῶν», πὸν οὐδεμία σχέση εἶχε μὲ τὴν ἠθική.*

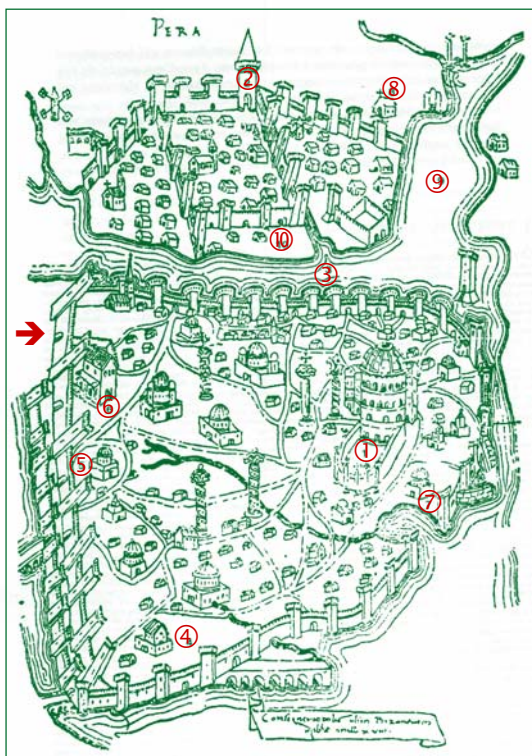
Γίνονταν καὶ τότε πολλοὶ φόνοι, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει περίοδος τῆς ἱστορίας πὸν αὐτοὶ νὰ λείπουν. Κάποτε ἔδινα μιὰ διάλεξη στὶς Η.Π.Α, καὶ στὸ ἀκροατήριό μου ἦταν κι ἡ κόρη τοῦ προέδρου Τζόνσον, πὸν μελετοῦσε τὸ Βυζάντιο. ἤρθε στὴ διάλεξη μὲ δύο σωματοφύλακες, δύο σκληροὺς κυρίους πὸν τὴν πρόσεχαν. Μοῦ ἐξήγησε ὅτι ἀγαποῦν τὴ βυζαντινὴ ἱστορία, πὸν εἶναι γεμάτη φό- νους, καὶ φαντάζει σὰν σχολικὸ μάθημα (homework). Εἶχα τὸ τὰκτ νὰ μὴ τῆς πῶ ὅτι, ὡς τότε, τὸ ποσοστὸ τῶν ἀμερικανῶν προέδρων πὸν εἶχαν δολοφονηθεῖ ἦταν πολὺ μεγαλύτερο σὲ σχέ- ση μὲ τὰ χρόνια ὑπαρξης τῶν Ἡ.Π.Α. ἀπὸ τὸ ποσοστὸ τῶν δολο- φονημένων βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων στὴ διάρκεια τῆς αὐτοκρα- τορίας.

■ *Γράφετε στὸ «Βυζαντινὸ πολιτισμὸ» ὅτι δὲν ὑπῆρχε θανατικὴ ποινὴ στὸ Βυζάντιο.*

Ἦντως, δὲν σκότωναν. Καὶ ἡ μεγάλη διαφορὰ φαίνεται στοὺς πρώτους χρόνους. Ὅταν ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἔγινε χριστια- νική, μιὰ ἀπὸ τὶς βασικώτερες ἀλλαγές ἦταν νὰ σταματήσουν οἱ μονομαχίες, νὰ μὴ πετοῦν πιά ἀνθρώπους στὰ λιοντάρια, κι ὅλα τὰ σχετικά. Ἡ αὐτοκρατορία ἔγινε πολὺ πιὸ ἀνθρωπιστική. Καὶ πάντα ἀπέφευγαν, ὅσο μπορούσαν, τὴ θανατικὴ ποινή.

■ *Ἦν ὑπάρχει ἐδῶ καὶ καιρὸ ἑνας διάλογος ἀνοικτὸς στὴν Ἑλλάδα. Ἦν ὑπάρχουν σύγχρονοι Ἕλληνες διανοούμενοι πὸν ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ Βυζάντιο δὲν ἀξίζει νὰ μελετηθεῖ ἰδιαίτερα, ὅτι δὲ δημιούργησε τίποτα, ὅτι εἶχε σχολιαστὲς τῶν Γραφῶν καὶ ὄχι διανοούμενους. Μὲ μιὰ φράση «δὲν ἦταν καὶ τίποτε ἀξιωματικόν».*

Νομίζω ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες εἶναι πολὺ ἄδικοι μὲ τοὺς βυζαν- τινούς τους προγόνους. Δὲν ἦταν μιὰ κοινωνία χωρὶς διανοούμε- νους· ἀρκεῖ νὰ δεῖς τὴ δουλειὰ καὶ τὴν πρόοδο τῆς βυζαντινῆς ἱατρικῆς. Μπορεῖ νὰ μὴ συμπαθεῖ κάποιος τὴ θρησκεία, ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς, ὅπως οἱ Καππαδό- κες Πατέρες, καὶ πολλοὶ ἀκόμη ὡς τὸ Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ, ἦταν ἀνθρώποι μοναδικῆς πνευματικότητας... Ἦν ὑπῆρχε ἔντονη δια- νόηση καὶ πνευματικὴ ζωὴ στὸ Βυζάντιο. Κυρίως δὲ στὸ τέλος

Μοναδικό διάγραμμα της Πόλης χωρίς μινεράδες. Έγινε τὸν ἴδιο χρόνο τῆς Ἀλωσης.*

1. Περιοχή Ἀγίας Σοφίας καὶ Ἴπποδρόμου.
 2. Πύργος τοῦ Χριστοῦ Γαλατᾶ.
 3. Κεράτιος Κόλπος.
 4. Μονὴ Ἀγίου Ἰωάννου Στουδίτου.
 5. Περιοχὴ τοῦ Χερσαίου Θεοδοσιανοῦ Τείχους τοῦ Βυζαντίου ὅπου καὶ ἡ Πύλη τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ.
 6. Ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν
 7. Ἐκβολὴ τοῦ Χειμάρρου Λύκος.
 8. Περιοχὴ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τοῦ Γαλατᾶ, πρὸς τὸ Διπλοκίονιον (Σημερινὸν Μπεσίκτας).
 9. Εἴσοδος τοῦ Βοσπόρου.
 10. Παραθαλάσσια τείχη τοῦ Γαλατᾶ.
- ➔ Κερκόπορτα.

(*) Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βενετίας κατὰ τὸ χειρόγραφο τοῦ Βυονdelmonte, ἐν **Στῆβεν Ράνσιμαν**, Ἡ Ἀλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεταφρ. Ν.Κ. Παπαρρόδου, ἐκδ. Μπεργαδῆ, Ἀθήνα 1979, σελ. 28.

τῶν βυζαντινῶν χρόνων, π.χ. στὴν Παλαιολόγεια περίοδο. Εἶναι ἀρκετὰ περίεργο πῶς, τὴν ὥρα πού ἡ αὐτοκρατορία συρρικνωνόταν, ἡ διανόηση ἦταν πιὸ ἀνηθηρὴ ἀπὸ ποτέ.

■ *Κάποιοι ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν εἶχε τέχνη.*

Τότε αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ ξέρουν τίποτε ἀπὸ τέχνη. Ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἦταν ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες σχολὲς τέχνης παγκοσμίως. Κανένας ἀρχαῖος Ἕλληνας δὲ θὰ μπορούσε νὰ χτίσει τὴν Ἀγία Σοφία, αὐτὸ ἀπαιτοῦσε πολὺ βαθεῖα τεχνικὴ γνώση. Κάποιοι, ξέρετε, ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ βυζαντινὴ τέχνη εἶναι στατική. Δὲν ἦταν καθόλου στατική. Ἦταν μιὰ σχολὴ τέχνης ἀπὸ τὶς σημαντικότερες στὸν κόσμο, πού ὅσο περνᾶ ὁ καιρὸς ἐκτιμᾶται ὅλο καὶ περισσότερο, κι ὅσοι Ἕλληνες διανοούμενοί σας λένε ὅτι τὸ Βυζάντιο δὲ δημιούργησε τίποτε, εἶναι τυφλοί.

■ *Ὑποστηρίζεται ἀπὸ ὀρισμένους ὅτι τὸ Βυζάντιο δὲν ἦταν ἑλληνικὸ καὶ δὲν ἀπετέλεσε κανενὸς εἶδους συνέχεια τῆς*

ἀρχαίας Ἑλλάδας. Δὲν εἶχε Δημοκρατία, ἢ ἔστω δημοκρατικούς θεσμούς.

Δὲ νομίζω ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες εἶναι περισσότερο Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς. Μέσα στὸ χρόνο, μὲς στοὺς αἰῶνες, οἱ φυλὲς δὲ μένουν καθαρές, ὑπάρχουν ὅμως ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν πολιτισμῶν ποὺ παραμένουν ἐθνικά. Οἱ βυζαντινοὶ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα – ποὺ ἄλλαξε λίγο, ἀλλὰ οἱ γλῶσσες ἀλλάζουν – ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ φιλοσοφικὴ ζωὴ πάρα πολὺ, ἦταν μὲν ὑπήκοοι ἐνὸς αὐτοκράτορα, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτορας ἔπρεπε νὰ φέρεται σωστά, γιὰ τὴν γίνονταν εὐκόλα λαϊκὲς ἐξεγέρσεις. Τὸ χειρότερο ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν γιὰ τὸ Βυζάντιο εἶναι πὼς ἦταν, μᾶλλον, ἓνα γραφειοκρατικὸ κράτος. Ὅμως εἶχε μιὰ πολὺ μορφομένη γραφειοκρατία, πολὺ πρὸ μορφομένη ἀπὸ τοὺς γραφειοκράτες τοῦ σημερινοῦ κόσμου. Καί, τί ἐννοεῖτε μὲ τὴ λέξη «*δημοκρατία*»; Ἦταν ὅλη ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα δημοκρατικὴ; Ὁχι. Θὰ ἔλεγα στοὺς Ἕλληνες ποὺ ὑποστηρίζουν κάτι τέτοιο, νὰ διαβάσουν τὴν ἰδιὰ τους τὴν ἱστορία, εἰδικότερα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδας. Ἐκεῖ, θὰ βροῦν πολλὰ νὰ κατακρίνουν... Ποτέ μου δὲν κατάλαβα τί ἀκριβῶς σημαίνει «*δημοκρατία*». Στὰ περισσότερα μέρη τοῦ κόσμου σήμερα, δημοκρατία σημαίνει νὰ σὲ κυβερνοῦν τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, οἱ ἐφημερίδες, ἡ τηλεόραση. Δημοκρατία μπορεῖ νὰ υπάρξει, μόνον ἐὰν ἔχουμε ἓνα ὑψηλῆς μόρφωσης κοινόν.

■ Ὑπῆρχε κοινωνικὸ κράτος στὸ Βυζάντιο;

Ἡ Ἐκκλησία ἔκανε πολλὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ Βυζάντιο εἶχε πλήρη κοινωνικὴ αἴσθηση. Τὰ νοσοκομεῖα ἦταν πολὺ καλά, ὅπως καὶ τὰ γηροκομεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνῆκαν κυρίως στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ ὄχι μόνο σὲ αὐτὴν – ὑπῆρχαν καὶ κρατικά. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρὸ ὑψηλόβαθμους ἀξιωματούχους τοῦ κράτους ἦταν ὁ Ὀρφανοτρόφος. Σίγουρα ἡ Ἐκκλησία ἔπαιξε βασικὸ κοινωνικὸ ρόλο. Δὲν ἦταν ἀπλᾶ ἓνα καθεστῶς ἐρημιτῶν ποὺ κάθονταν στὸ Ἅγιον Ὄρος – ἦταν κι αὐτό, ἀλλὰ ὑπῆρχε ἓνα σύστημα ἀπὸ μοναστήρια στὶς πόλεις. Τὰ μοναστήρια φρόντιζαν τοὺς Οἴκους γιὰ τοὺς γέροντες. Οἱ μοναχοὶ μόρφωναν τὴ νεολαία· τὰ περισσότερα μοναστήρια παρεῖχαν πολὺ καλὴ μόρφωση. Νομίζω ὅτι ἡ βαθμολογία ποὺ θὰ δίναμε στὸ κοινωνικὸ ἔργο τῆς

Ἐκκλησίας, στὸ Βυζάντιο, εἶναι ἰδιαίτερα ὑψηλή. Καὶ ἡ παιδεία τους, κατὰ τὸ Μέγα Βασίλειο, ὄφειλε νὰ στηρίζεται στὸν Ὅμηρο, τὸν «*διδάσκαλο τῶν ἀρετῶν*».

■ *Ἦταν γνώστες τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Γραμματείας;*

Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια ἤξεραν τὸν Ὅμηρο. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ δὲν ἐξηγεῖ ποτὲ τὰ σημεῖα, στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται στὸν Ὅμηρο, ὅλοι οἱ ἀναγνώστες τῆς τὰ γνώριζαν.

■ *Ἦ κατάσταση στὴ Βαλκανικὴ σᾶς ἀνησυχεῖ;*

Μὲ ἐνδιαφέρουν πολὺ τὰ Βαλκάνια, εἶναι ἓνα μέρος τοῦ κόσμου ποὺ μὲ «*συντροφεύει*» πολλὰ χρόνια, κι ἔτσι, φυσικά, καὶ ἐνδιαφέρομαι καὶ θλίβομαι. Δὲν γνωρίζω τί μπορεῖ νὰ φέρει τὸ μέλλον. Ἐνα ἀπὸ τὰ πράγματα, ποὺ μὲ ἐνοχλεῖ ἐλαφρῶς στὰ γηρατεία μου, εἶναι, ὅτι θὰ ἤθελα νὰ γνωρίσω, τί θὰ συμβεῖ σὲ συγκεκριμένα μέρη τοῦ κόσμου – καὶ κυρίως στὰ Βαλκάνια – σὲ μερικὰ χρόνια.

■ *Μήπως τὰ Βαλκάνια πληρώνουν τὴν ἱστορία τους, σήμερα;*

Κατὰ κάποιον τρόπο, ναί. Εἶναι μεγάλο πρόβλημα νὰ ἔχεις μεγάλη ἱστορία. Διότι, ἔχεις πολὺ περισσότερες μνῆμες ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖς νὰ σπκώσεις. Εἶναι μιὰ τραγωδία στὴν περιοχὴ αὐτὲς οἱ μνῆμες, διότι ἔχεις νὰ νοιαστεῖς γιὰ πάρα πολλὰ. Δὲν κυλοῦν εὐκόλα τὰ πράγματα, λόγῳ τῆς ἀρχαίας, μὲ βαθιὲς ρίζες, μνήμης.

■ *Πρόσφατα ἄνοιξε ἓνας παγκόσμιος διάλογος καὶ στὴ χώρα σας γιὰ τὸ κατὰ πόσον ὁ Γ΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θὰ εἶναι θρησκευτικός.*

Ἄνησυχῶ γιὰ συγκεκριμένες θρησκείες, μὲ ἀνησυχοῦν οἱ ἐξτρεμιστὲς μουσουλμᾶνοι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν ἓνα πολὺ ρεαλιστικὸ κίνδυνο γιὰ τὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ ἡ θρησκεία χρειάζεται. Οἱ ἄνθρωποι θὰ νοιώσουν εὐτυχέστεροι, λιγότερο χαμένοι, μὲ τὴ θρησκεία, σήμερα.

■ *Πῶς βλέπετε τὴν Ὁρθοδοξία μέσα σ' αὐτὸ τὸν κύκλο;*

Ἐχω μεγάλο σεβασμὸ γιὰ τὰ χριστιανικὰ δόγματα, καὶ κυρίως γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία, διότι μόνον ἡ Ὁρθοδοξία ἀναγνωρίζει πῶς ἡ θρησκεία εἶναι μυστήριο. Οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ κι οἱ προτεστάντες θέλουν νὰ τὰ ἐξηγήσουν ὅλα. Εἶναι ἄσκοπο νὰ πιστεύεις σὲ μιὰ θρησκεία, θεωρώντας ὅτι αὐτὴ ἡ θρησκεία θὰ σὲ βοηθήσει νὰ τὰ

καταλάβεις όλα. Ὁ σκοπὸς τῆς θρησκείας εἶναι ἀκριβῶς γιὰ νὰ μᾶς βοηθᾷ νὰ κατανοήσουμε τὸ γεγονός, ὅτι δὲ μπορούμε νὰ τὰ ἐξηγήσουμε ὅλα. Νομίζω πὼς ἡ Ὁρθοδοξία συντηρεῖ αὐτὸ τὸ πολύτιμο αἶσθημα τοῦ μυστηρίου.

■ *Μά, χρειαζόμαστε τὸ μυστήριο;*

Τὸ χρειαζόμαστε, χρειαζόμαστε αὐτὴν τὴ γνώση ποὺ λέει πὼς στὸ σύμπαν ὑπάρχουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μπορούμε νὰ κατανοήσουμε. Χρειαζόμαστε τὴ διανοητικὴ μετριοφροσύνη, κι αὐτὴ ἀπουσιάζει, εἰδικὰ μεταξὺ τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν.

■ *Αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς σχέσης τῶν ὀρθοδόξων μὲ τοὺς ἁγίους τους – ὁ σεβασμὸς τῆς ταπεινότητος. Πῶς σχολιάζετε τὸ γεγονός ὅτι ἀρκετοὶ ἅγιοι ἀνακατεύτηκαν στὴν πολιτικὴ ἢ ἄσκησαν πολιτικὴ;*

Ὅλοι ὅσοι θέλουν νὰ ἐπηρεάσουν ἄλλους ἀνθρώπους ἀσκοῦν πολιτικὴ, καὶ εἶναι πολιτικοί. Πολιτικὴ σημαίνει νὰ προσπαθεῖς νὰ ὀργανώσεις τὴν Πόλιν μὲ ἓνα νέο τρόπο σκέψης. Οἱ Ἅγιοι εἶναι πολιτικοί. Ποτὲ δὲν πίστεψα ὅτι μπορείς νὰ διαχωρίσεις τὴν πίστη πρὸς τοὺς Ἅγίους ἀπὸ τὴ διανόηση. Ἐπιστρέφω σὲ ὅσα εἶπα γιὰ τὶς ἐκκλησίες. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ προσπαθεῖς νὰ ἐξηγήσεις τὰ πάντα, καταστρέφεις οὐσιαστικὰ αὐτὸ ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελεῖ τὴν ἀνθρώπινη διαίσθηση, αὐτὴ ποὺ συνδέει τὴ διανόηση μὲ τοὺς Ἅγίους καὶ τὴν αἴσθηση τοῦ Θεοῦ.

■ *Διανόηση, πολιτικὴ καὶ πίστη στὰ Θεῖα, λοιπόν, μπορούν νὰ βαδίζουν μαζί;*

Ἀποτελεῖ παράδειγμα ἡ πόλις σας, ἡ Θεσσαλονίκη. Ἦταν πολὺ φημισμένη γιὰ τοὺς διανοητὲς της, εἰδικὰ στὰ ὕστερα βυζαντινὰ χρόνια. Ἀλλὰ εἶχε καὶ βοήθεια ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς της πού, ὅπως ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ἔρχονταν νὰ τὴ σώσουν στὴ σωστὴ στιγμή. Ἡ πίστη στοὺς Ἅγίους σοῦ δίνει κουράγιο νὰ ὑπερασπιστεῖς τὴν πόλιν ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις, ὅπως ἔκανε κι ὁ Ἅγιος Δημήτριος.

■ *Πῶς βλέπετε τὶς ἄλλες ἐκκλησίες;*

Ἡ ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλησία ἦταν πάντα καὶ πολιτικὸ ἴδρυμα, ἐκτὸς ἀπὸ θρησκευτικὸ, καὶ πάντα ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸ νόμο. Πρέπει νὰ θυμόμαστε πὼς, ὅταν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία κατέρρευσε στὴ Δύση καὶ ἤρθαν τὰ βαρβαρικὰ βασίλεια, οἱ ρωμαῖοι

ἄρχοντες κάθηναν, ἀλλὰ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες παρέμειναν, κι ἦταν κι οἱ μόνοι μὲ ρωμαϊκὴ μὀρφωση. Ὅποτε, αὐτοὶ χρησιμοποιοῦνθηκαν ἀπὸ τοὺς βάρβαρους βασιλεῖς γιὰ νὰ ἐφαρμύσουν τὸ νόμο. Ἔτσι, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία «ἀνακατέυτηκε» μὲ τὸ νόμο. Τὸν βλέπεις τὸ νόμο στὴ ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία: θέλει νὰ εἶναι ὄλα νομικὰ κατοχυρωμένα. Στὸ Βυζάντιο, καὶ εἶναι ἐνδιαφέρον πὼς μετὰ τὴν τουρκικὴ κατάκτηση τὰ ὑποστρώματα παραμένουν, ἡ Ἐκκλησία ἐνδιαφέρεται μόνον γιὰ τὸν Κανόνα, τὸ νόμο τῶν Γραφῶν. Δὲν ἔχει τὴν ἐπιθυμία νὰ

καθορίσει τὰ πάντα. Στὶς δυτικὲς Ἐκκλησίες πὺ ἀποσχίστηκαν ἀπὸ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ, ἡ ἀνάγκη τοῦ νόμου, τοῦ ἀπόλυτου καθορισμοῦ, ἔχει κληρονομηθεῖ. Ἔχει πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ μελετήσει κανεῖς καὶ μελετῶ ἐδῶ καὶ καιρὸ τὸ διάλογο ἀνάμεσα στὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία τοῦ 17ου αἰῶνα καὶ τὴν Ὁρθόδοξη. Οἱ Ἀγγλικανοὶ ἦταν ἰδιαίτερα ἀνάστατοι, διότι δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν τί πίστευαν οἱ Ὁρθόδοξοι σχετικὰ μὲ τὴν μεταβολὴ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἄρτου σὲ Αἷμα καὶ Σῶμα. Οἱ Ὁρθόδοξοι ἔλεγαν «εἶναι μυστήριον, πὺ δὲν μπορούμε νὰ κατανοήσουμε. Πιστεύουμε ὅτι γίνεται, ἀλλὰ τὸ πὼς δὲν τὸ γνωρίζουμε». Οἱ Ἀγγλικανοὶ ὅπως κι οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ ἤθελαν μιὰ καθαρὴ ἐξήγηση. Αὐτὴ εἶναι ἡ τυπικὴ διαφορὰ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀγαπῶ τοὺς Ὁρθόδοξους.

■ **Τί γνώμη ἔχετε γιὰ τοὺς νεοέλληνας;**

Ἐπάρχει ἀκόμη ζωντανὴ στὸ λαὸ αὐτὴ ἡ γρήγορη κατανόηση τῶν πραγμάτων καὶ τῶν καταστάσεων. Ἐπάρχει ἔντονη ἐπίσης, ἡ ἄλλη ποιότητα τῶν Βυζαντινῶν: ἡ ζωερὴ περιέργεια. Καὶ οἱ νεοέλληνας ἔχουν, ὅπως εἶχαν κι οἱ Βυζαντινοί, ἀντίληψη τῆς σημασίας τους στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅλα αὐτὰ δείχνουν μιὰ ἱστορικὴ ἐνότητα, ἀλλῶστε κανεῖς λαὸς δὲν διατηρεῖ ὄλα τὰ χαρακτηριστικὰ του ἀπείραχτα. Πολλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ γλῶσσα, πὺ εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος συντήρησης τῆς παράδοσης.

(*) Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικό, τ. 9Α, σελ. 35αβ, «Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν», 1991.

(**) Περιοδ. «Πειραϊκὴ Ἐκκλησία», ἀριθ. 111 /Δεκέμβριος 2000, σελ. 42-45.

Συνέντευξη τοῦ Σέρ Στῆβεν Ράνσιμαν στὶς δημοσιογράφους Χρύσα Ἀράπογλου καὶ Λαμπρινὴ Χ. Θωμᾶ.

«Ἡ ἀνωτέρω συνέντευξη δόθηκε ἀπὸ τὸν Σέρ Στῆβεν Ράνσιμαν στὸ Ἐλισσιλιντς τῆς Σκωτίας, τὸν πατρογονικὸ πύργο του, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1994, γιὰ λογαριασμὸ τῆς ΕΤ3 στὶς δημοσιογράφους Χρύσα Ἀράπογλου καὶ Λαμπρινὴ Χ. Θωμᾶ. Γιὰ τεχνικοὺς λόγους, δὲν “βγήκε” ποτὲ στὸν ἀέρα. Καὶ οἱ δύο δημοσιογράφοι θεωροῦν τὴν συνέντευξη αὐτὴ ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς τῆς καριέρας τους, μιὰ καὶ ἀνήκει στὸ εἶδος τῶν “συζητήσεων” ποὺ σὲ διαμορφώνουν καὶ δὲν ξεχνᾶς ποτέ. Θεωροῦν ὅτι πρέπει νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, ἔστω καὶ μὲ μιὰ τόσο θλιβερὴ ἀφορμὴ, ὅπως ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου φιλέλληνα. Ὁ Flash.gr δημοσίευσε γιὰ πρώτη φορά, ἀδημοσίευτα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴ συνέντευξη αὐτή».